

Helka

Keväthanget muuttivat olomuotoaan kirkkaan auringon ollessa illan alussa vielä korkealla. Räystäältä rakennuksien auringon puolelta juoksi oikein noroja yhtyen seinustoilla pieniin virtauksiin. Nuo virtaukset yhtyivät suurempiin ja yhä suurempiin kunnes pienetkin purot kohisivat voimansa tunnossa. Leivosen liverrys kevään ensi airueena helkkyy Järnilän pienen syrjäisen kotikylämme yllä.

Mäellä kylän keskellä olevan kotitalomme läävän ovi aukesi ja Tyyne maitoämpäriin kanssa astui pihalle suunnaten asuinrakennusta kohti, minun kipaistessa jo edellä kohti tupaa. Häntä seurasivat kissat Valo ja Mirri jotka olivat odottaneet kärsivällisesti lypsytoimituksen loppumista läävän käytävällä.

-Tulkaa nyt tuppaa nyt mie annan teile maitoo, hasteli Tyyne lypsäjä niille. Näin iltalypsyyn aikaan itse tuolloin pienenä naperona viihdyin paremmin lammaskarsinan vieressä. Lammasemo oli jo aikaisemmin talvella saanut kaksi karitsaa ja niiden hyörintää emonsa ympärillä oli mukava katsella.

Tultiin tupaan., Tyyne nosti maitoämpäriin työpöydälle ja alkoi kokoamaan separaattoria. Isä tuli metsästä nalikkahalkoja tekemästä ja riisui ulkovaatteitaan naulaan. Tyyne kertoi hänelle, -Kuuleha Juhana, ku se Lemmikki ol jo vähä levoto, pitäisköhä sitä käyä yö! katsomaas, jos se rupiaa jo poikimaa.

-Saanha mie käyvä, isä sanoi ottaessaan sanomalehden pöydän kulmalta. Olin kuullut aikaisemminkin lehmien poikimisesta, mutta kertynyt tietomääräni ei sisältänyt sitä mitä silloin tapahtui. Ilta kului perheen normaali rutineissa. Mieleni teki kovasti nähdä mitä se poikiminen on.

Isän tapoihin kuului iltaisin viimeksi käydä tallissa ja navetassa katsomassa, että elikoilla on kaikki hyvin. Pidin varani, kun hän ennen nukkumaanmenoa veti saappaat jalkaansa, niin lähdin mukaan. Tallissa Sirkku sai vähän heiniä lisää ja taputuksen kaulalleen. Läävässä hän suuntasi ensimmäisenä levottomasti liikahtelevan Lemmikin luo.

-No mites sen vasika laita on, sanoi hän taputtaen Lemmikkiä. Käytävälle tultuaan hän nosti lehmän häntää ja oli huolestuneen näköinen. Isä taputti uudestaan lehmää lautasille ja puhui varmaan enemmän itselleen.

-Ootetaa nyt vaa rauhaas eiköhä kaik käy hyväst. Isä kohenteli lehmien alusia ja sulki pöydät. Tupaan tultuamme hän sanoi Tyynelle epäilevänsä, että vasikka on väärin päin. -Herätä vaa miutkii jos se tekköö yö! tuloaa, sanoi Tyyne. Siin tarvitaa sit enemmä voimaa, jos asia on nii. Minulle eivät yön tapahtumat uniin tulleet enkä tajunnut vieläkään sitä poikimista, puhumattakaan sitä väärinpäin oloa.

Tyyne oli jo käynyt aamulypsyllä herättyäni separaattorin hyrinään. Se oli herätyskelloni useimpina aamuina. Aikuisten puheista sain selville, että vasikan tulo oli tuottanut kovasti työtä. Siihen oli tarvittu naapurin isäntä ja köyttäkin avuksi.

-Hyvä et heräsit lähettää katsomaa vasikkaa ja juottamaa sitä, sanoi hän minulle, ottaen ämpäriin mukaansa. Navetassa vasikoiden karsinassa makasi tämän kevään ensimmäinen vielä vähän märänoloinen vasikka. Tyyne lypsi Lemmikiltä ämpäriin pohjalle vähän maitoa ja sanoi, -No katsotaapas osajaak se siu vasikkais syyvä. Vasikka tosiaan kampeutui horjuen pystyyn ja Tyyne työnsi ämpäriä sen turvan alle. Vasikka vaan horjahteli ja veti päänsä pois ymmärtämättä asian juonta. Tottunut hoitaja antoi sormensa sen suuhun ja samalla ohjasi ämpäriin turvan alle. Siitä lähti vasikan ravinnon kiertokulku alkuun ja ämpäri tyhjentyi hetkessä. Siitä alkaen lampaiden seuraaminen lehmien lypsyreissulla jäi vähemmäksi, ja vasikka jolle sisko antoi nimen Helka sai uskollisen seuralaisen.

Kevät joutui, puut ja ruoho alkoivat viheriöidä ja läheiseltä Pusansuolta kuului jo kurkien sointuva ääntely, niiden olessa pesimätouhuissaan. Lehmikarja pääsi pian metsäiselle laitumelle. Joka kevät se ensimmäinen päivä oli kaikkein vauhdikkain. Vanhatkin lehmät oltuaan talven hämärässä navetassa intoutuivat mielettömiin laukkoihin päästyään ensi kertaa kirkkaaseen auringonvaloon ja kevään tuoksuja tulvillaan olevaan ulkoilmaan. Pari kuukautinen Helka oli jo kasvanut vankkakintuiseksi vasikaksi, mutta metsälaitumelle sitä eikä sen jälkeen syntyneitä vasikoita vielä päästetty muun karjan mukaan. Isän ja vanhempien veljieni ollessa niityllä peltotöissä Tyyne sanoi minulle,

-Männää laskemaa Helka vähä jalottelemaa kartanolle, et sekkii pääsöö kesämakkuu. Saatiin Helka ulos karsinasta, mutta sitten iski siihen sama kevään riemu kuin vanhempiinkin lemiin. Se sänttäsi Tyynen kiinnipidosta huolimatta pitkin betonikäytävää ja sortui melkein selälleen sontaojaan. Saatiin se sentään kartanolle ja voi sitä mölinää ja riemua. Niin kuin ihmislastenkin ylenmääräinen innostus senkin lento rauhoittui ja ensikertaa eläissään se alkoi haistella ruohikkoa ja yritti näykyä sitä suuhunsakin.

Pari viikkoa aikaisemmin oli sikalakin saanut uuden asukkaan. Porsas piti siellä omaa peliään ja meteliään ainakin ollessaan nälässään. Tyyne kävi hakemassa senkin kainalossaan ulos. Hän laski sen varovasti nurmikolle ja sanoi,

-Saahaakoha myö tätä mistää kiini, jos tää lähtöö oikee juoksemaa. Ja kyllähän sekin juoksi, mutta rauhoittui ennen pitkää tonkimaan maata kärsällään. Helka haisteli outoa otusta varovasti ja, kun porsas tunki kärsänsä sen turpaan vasikka juoksi pelästyneenä pari kierrosta pahan ympäri. Nopeasti niiden

toisiinsa tutustuminen kuitenkin tapahtui. Päivällisaikaan, niin kuin kaikki lehmät Helkakin kävi makuulle aurinkoiselle pihalle ja ihmeitten ihme possun muisto omasta pahnueesta kaiketi sai sen hakeutumaan makuulle Helkan viereen, eikä vasikka pannut sitä pahakseen.

Niin kului alkukesä ystäväysten sopuisassa "lapsuudessa". Parivaljakko oli eroittamaton. Jos toinen lähti vähänkin kauemmaksi toinen tuli perästä. Syyskesällä ohranniitonaikaan karja oli jo päässyt kilometrin päässä olevan niitypellon ätelikköön, jonne niille oli tehty aitaus. Helka oli kasvanut, niin paljon, että isä tahtoi senkin pääsevän muun karjan mukaan. Helka sopeutui siihen päästyään emänsä mukaan, mutta jo kookkaaksi kasvanut possu oli melkein sairas, kun pihalla ei ollutkaan kaveria. Tyynne huomasi tilanteen ja päästi seuraavana aamuna possun ulos jo ennen lehmikarjaa. Hän tahtoi nähdä mitä tapahtuu, kun lehmät lähtevät laitumelle. Se oli miltei päivän selvää, että kun Helka tuli navetasta ja lähti toisten lehmien mukaan niitylle päin niin possu perästä. Siellä viettivät ystävykset loppukesän päivät.

Syksy lopetti karjan kesänriemut. Palattiin taas kokoaikaiseen sisäruokintaan. Keväällä syntyneet vasikat Helkaa ja yhtä pientä sonnimmullikkaa lukuun ottamatta myytiin. Eräänä aamuna heräsin normaalia aikaisemmin Tyynen ollessa vielä lypsillä. Ajattelin lähteä katsomaan häntä ja Helkaa navettaan. Tultuani kartanolle kuulin navetan vajasta hirmuisen, kuin Helkan mölähdyksen. Juoksin vauhdilla vajaan. Luulin Helkan makaavan kuolleena maassa ja isä kontallaan sen kaulan vieressä. Kauhuisani tulin isän luokse hänen pidellessään pesuvia vertavuotavan vasikan kaulan alla. Luulin pyörtyväni näkemästäni. Huomasin kuitenkin, ettei vasikka ollut Helka vaan se sonnimmullikka. Silti voin pahoin ja juoksin itkien tupaan ja kamariin sänkyyni saakka peiton alle.

Seuraavina päivinä vajan orrella riippuva mullikan nahka sai minut karttamaan vajassa käyntiä. Talvi kului ja Helka kasvoi. Karsina kävi pieneksi ja kevättalvella Helka muutettiin viimeiseen vapaana olevaan kahdeksanteen parteen.

Seuraavana keväänä Helka melkein ison lehmän kokoon kasvaneena pääsi muun karjan mukana metsälaitumelle. Alkukesästä paimen kulki karjan mukana, jolloin pääsin myös Helkan seuraan aamupäivisin.

Syyskesällä niityn heinikossa lehmien viettäessä päivän lepoa hetkeä makasin kuin porsas edellisikesänä tuon hetken Helkan vieressä katsellen taivaalla purjehtivia poutapilviä ja elopellolla hääriäviä vanhempia perheen jäseniä. Saatan vieläkin muistaa tuon autuaan olotilan lapsuuden kultaisina päivinä.

Sen kesän syksyyn loppui oikeastaan lapsuuteni. Maailmalta alkoi kuulua kaikenlaisia uutisia jotka saivat aikuiset ihmiset huolestuneen näköisiksi. Enhän kyllä ymmärtänyt mitä ne kaikki neuvottelut ja sota tarkoittivat, mutta levottomuus sai vallan viisivuotiaankin sydämessä. Oma äiti oli pitkään ollut parantolassa ja tajusin toisten puheista, että hänenkin sairautensa oli pahentunut. Niin hän kuolikin pois 1939 ensimmäisen kuukauden lopulla. Uutiset alkoivat koskea myös omaa maata ja huolestuneisuus siellä rajan lähellä lisääntyi.

Kevät ja kesä olivat kuitenkin lapsuuden muistojen lämpimimmät. Rauhallisen olotilan jatkuessa mielialatkin rauhoittuivat. Helka sai keväällä ensimmäisen vasikkansa terhakan sonnimmullikan joka ei saanut emonsa tilaa minun sydämessäni. Helkan maitorauhaset (tissit) olivat niin herkkät, että sen kävellessä maitopisararat roiskuivat sieltä maahan. Eräänä iltana Tyynen ollessa lypsillä hän sanoi minulle,

-Ku tää on siu lehmäis, ni koitaha lypsää tätä. Se on nii herkkä maitone ettei tarvii muuta ku vaa vettä utareest. Tekikin mieleni kokeilla kun olin niityllä joskus kulkenut maitomuki kädessäni Helkan perässä keräten niitä tippuvia maitotippoja. Tyynne laittoi lypsyjakkaran sen viereen ja kehotti kokeilemaan. Istuin pallille ja sain ämpäriin eteeni. Tunsin melkein istuvani Helkan alla, joten vedin vähän jakkaraa kauemmaksi, kun jotkut lehmät sentään potkivatkin. Tartuin kiinni utareisiin puristin ja vedin, mutta sain maitoa tuskin sen vertaa, että muutama tippa tipahti ämpäriin. Naama punaisena tunnustin ettei minusta ollut lypsäjäksi. Syksyllä pahat uutiset lisääntyivät. Kansa kävi todella levottomaksi. Aikuiset ymmärsivät, että tuon heille niin rakkaan kotiseudun yli olivat niin monet sodat käyneet, onko nyt meidän vuoromme kokea sen kauhut. Ensilumi oli satanut ja ilma oli jo talvinen kun eräänä aamuna kova kumu kuului rajan suunnasta ja taivas siellä alkoi punertaa tulipalojen ja tykkitulen loisteessa. Näin Helkan viimeisen kerran silloin aamulla käydessäni navetassa. En sitä silloin tietenkään tajunnut. En tajunnut enää yhtään mitään miksi kaikki hyvä mikä liittyi synnyinkotiin oli ehkä jätettävä.

Puoliiltapäivin tuli sitten varmuus minkä jokainen jo aavisti. Viranomaiset kävivät ilmoittamassa, että kylän pitää olla tyhjä iltaan mennessä. Oma hätä oli niin suuri, ettei muistiin ole jäänyt muistinko silloin enää Helkaakaan.

Sirkku hevonen oli jo aikaisin syksyllä käyty ottamassa sotaväen töihin. Lehmikarjaa ei kuitenkaan haluttu jättää oman onnensa varaan, vaan isä sanoi jäävänsä vanhimman veljeni kanssa seuraavaan aamuun kotiin ja lähtevät sitten aamun valjetessa ajamaan karjaa kohti länttä ja tuntematonta. Tyynen piti ottaa meidät kolme nuorempaa mukaansa ja lähteä valmistelujen jälkeen naapurikylään, mistä viranomaiset sanoivat evakointi kuljetusten lähtevän. Illan pimentyessä, niin tapahtui ja itäisen taivaan

loimutessa punaisena kolme lasta ja nuori palvelustyttö lähtivät kävelemään suuri pelko ja huoli tulevaisuudesta sydämessään ja vain vähän evästä mukanaan.

Seuraavana aamuna vihollisen alasammuttu lentokone putosi kylän laidalle ja sen aiheuttama hämmennys myöhästyi isän ja veljen karjanajon alkua. Pääsivät kuitenkin toivottoman tuntuisen urakan alkuun aamupäivällä. Parin kilometrin matka kylätietä maantielle ajo oli sujunut rauhallisesti. Siellä kaikki muuttui. Suomenlahden rantakylistä tykkitulta pakoon lähteneet ihmiset ja karjat täyttivät maantien, niin pitkälle kuin silmä kantoi. Naapurikylän karjat olivat lähdössä samaan aikaan, joten ajajat olivat muodostaneet naapurikyläisten karjoista yhteisen ison lauman jota ajettiin suurella mieheillä ja naisjoukolla. Näin oli saatu enin osa karjoista pysymään yhdessä. Talvi vankensi otettaan ja elikot palelivat. Hyvin harvat voivat edes lypsää lehmiään. Eläinten kärsimys oli mieletön. Kauempaa tulleita alkoi jo jäädä tienvarsille. Yöpymiset olivat olleet pulmallisimpia. Karjat oli yritetty ajaa aitauksiin ja osa ajajista oli aina niitä vartioimassa.

Kolmannen ajopäivän iltana ajo oli jo Viipurin maalaiskunnan Huumolan kylässä. Joiltakin lehmittä oli jo irronnut sorkkakin, jolloin sellaiset piti vaan tappaa tienvarteen. Huumolassa ajajat joutuivat taas yöpymään. Isä ja veli löysivät naapurikylän ajajien kanssa vanhanaikaisen talon, jossa oli umpinainen piha. Sen pihallakin oli jo karjaa, mutta saivat kuitenkin mahtumaan laumansa, muutamia kymmeniä lehmiä yhteensä portin sisäpuolelle ja ajajat pääsivät lämpimään täpötäyteen taloon nukkumaan.

Yöllä puhkesi lumipyry ja pahinta asiassa oli, kun yöllä tuli vielä lisää karjaa ajajineen ja osa tunkeutui samaan jo täyteen pihaan. Aamulla omien ajajien herättyä kaaos oli täydellinen. Pihalla oli enää muutama loppuun väsynyt lehmä, niin myös meidän lehmät olivat kaikki poissa. Pelloilla ja metsissä oli satoja ja taas satoja nautoja, joiden joukosta kukaan ei löytänyt omiaan. Isän ja veljeni kulku jatkui monien mutkien kautta eteenpäin ilman lehmiä. Heidänkin kulkunsa erosivat.

Mitkä mahtoivatkaan olla tuolloin isän tunnot. Äidin kuolemasta oli vajaa vuosi. Koti oli menetetty ja nyt karja viimeinen side maanviljelykseen ja entiseen elämään paleltui Huumolan pelloilla tai metsissä.

Helkan tarinan loppua ei tiedä kukaan muu kuin Helka itse, joten annan sen (hänen) itse kertoa sen.

-Muuuh. Lämpimästä läävästä meidät ajettiin ulos lumeen ja pakkaseen. Sen jälkeen muistan vain tietä joka ei vienyt meitä niittylaitumelle. Toisia siskoksia ja vasikoita oli meidän lisäksi tietä täynnä. Ruokaa ei enää löydetty oikein mistään. Omat hoitajamme saivat sentään yöksi kannettua ladoista syötävää. Yhä jatkuva kulkeminen vie voimat loppuun ja pakkasen käy kiinni täysiin utareihin ja sorkkiin. Yöllä on vielä pahempi. On kylmä, niin lohduttoman kylmä, tahtoisin vaan käydä maaten ja nukkua tähän lumiselle pihalle. Tämä piha on kuitenkin meitä lehmiä, niin täynnä ettei yksikään mahdu enää makuulle ja lisää vaan tuodaan..

Seisaallaan nukkumista häiritsivät yhä uudet pihalle ajatut lehmät. Lunta alkoi sataa ja tuuli yltyi. Kylki kyljessä olevat lehmät eivät enää pysty lämmittämään toisiaan.

En nähnyt enää oikeastaan mitään vaikka silmäni olivatkin auki. Hetkittäin näin vihreän niittypellon laitumen jossa oma karja käyskenteli ja sitten taas kylmyys tunki näyn kauas. Syntyi uutta liikettä. Pihan korkea portti aukeni ja tuuli alkoi heiluttamaan sitä. Lehmät alkoivat purkautua siitä ulos. En tahtonut enkä olisi jaksanut lähteä enää mihinkään, mutta virta vei toisten mukana ulos portista. Ei ollut ajajia ei huoltajia, eikä minusta enää sillä ollut väliäkään. Suurin virta lähti kohti peltoa ja ajauduin sen mukaan. Kuljettiin kuin tuulen ajamina. Kauempana pellolla näkyi lato, jonka ovet olivat auki. Sieltä tuli heikko heinä tuoksu. Se herätti jonkinlaisen elämän halun, mutta ladon ympärillä oli suuri toisten lehmien muuri. Heiniä eivät monetkaan päässeet lähellekään.

Määränpäätön hidaskulku jatkui. Taas pellolla oli lato vastassa. Pääsin sen lähellekin muutamien muiden mukana, mutta sen ovet olivat salvattu kiinni. Lautaovien raosta näkyi jokunen heinäkorsi. Yritin hamuta niitä suuhuni, mutta kieli ei tullut ulos suusta niitä ottamaan. Heinä tuoksu sai taas palaamaan näyn omasta niitty laitumesta. Nyt näky vahvistui. Tuolla olivat oman karjan toiset lehmät makeaa ätelää syömässä. Tunsin päivän olevan puolella joten kävin makuulle.

Mikäs se tuolta tuleekaan, possu ja tietysti se tuli makaamaan mahani viereen kuin, niinkuin silloin ennen. Sen lämpö lämmitti mahaani. Tuntui niin hyvältä, että oikaisin kaulani ja päänikin pehmeälle lämpimälle nurmikolle.

Tuon epätoivoisen evakkotien alun jälkeen isä löysi meidät perheensä parin viikon kuluttua Kiikasta. Sieltä matka jatkui Tyrvälle, jossa kului loppupalvi. Keväturojen solistessa matka jatkui Lohjalle Virkkalaan vanhan herraskartanon sivurakennukseen, jossa elämä alkoi rauhoittua. Isä pääsi kalkkikaivokseen työhön, joten toimeentulokin alkoi olla hallinnassa.

Kesän alun kauniina päivänä vieras mies tuli kyselemään isää ja löydettyään hänet avustuksellani sanoi -Tulisitteko katsomaan olisiko teidän lehmä tuolla meidän autossa. Ihmeissämme lähdimme katsomaan hevostallin luokse jätettyä kuorma-autoa, jossa oli muutama lehmä. Vieras mies sanoi, että ainakin tuon yhden kaulassa on vielä pahvi lappu jossa lukee Juho Pusa Uuvekirko Järnilästä.

Voi riemun riemua meidän vanha lemmikkihän se siellä. Isä totesi toiset lehmät oudoiksi eikä niillä ollut edes nimilappuja kaulassaan. Lemmikki saatiin alas autosta kepeaa siltää pitkin ja vielä samana

päivänä se pääsi kartanon karjan kanssa laitumelle. Lemmikki sai siellä ilmaisen ylläpidon ja perheemme sai kahdenlitran tinmkimaidon ilmaiseksi päivittäin.

Se miten Lemmikki pelastui Huumolan yön pakkasesta selvisi vasta viime vuonna erään Taikinalta kotoisin olleen naisihmisen muistivihon löydyttyä. Siinä kerrottiin Uudenkirkon nimismiehen määränneen parikymmentä nuortanaista ja alle sotaväen ikäistä poikaa ajamaan 800 Uudeltakirkolta kerätyn lehmän laumaa Säiniön rautatieasemalle. Heidän monivaiheinen matkansa kulki tuon matkan Huumolan kylän kautta, joten on hyvinkin mahdollista, että meidän Lemmikki yhtyi siellä laumaan ja pääsi Säiniöltä junaan, joka kuljetti tuon suuren lauman Härmään asti.

Tuhansien lehmien matka päättyi kuitenkin niinkuin Helkan talvipakkasessa kannaksen metsiin ja pelloille tai jo omaan läävänsä.

Näitä omia aikuisten lisäämiä omia muistoja tallensi Urho Pusa